

УДК 347.9

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1\(23\)-202-211](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-202-211)

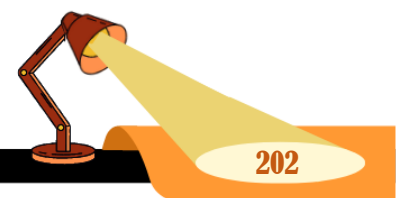
Котович Ігор Олександрович кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права Державного податкового університету, м. Ірпінь, <https://orcid.org/0000-0003-0325-7218>

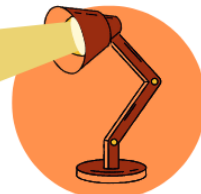
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ

Анотація. У статті здійснено комплексний науково-практичний аналіз проблематики примусового виконання судових рішень у сімейних спорах немайнового характеру, зокрема щодо визначення місця проживання дитини, в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні (станом на грудень 2025 року). Актуальність теми зумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед національною системою правосуддя внаслідок збройної агресії РФ: масова вимушена міграція населення, перебування частини території під тимчасовою окупацією, руйнація інфраструктури та постійна загроза життю учасників виконавчого провадження.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема порівняльно-правовий, формально-догматичний та системно-структурний аналіз. Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері виконавчого провадження, а предметом – нормативно-правове регулювання та правозастосовна практика виконання рішень про визначення місця проживання дитини в умовах війни.

У статті детально проаналізовано трансформацію судової практики Верховного Суду протягом 2022–2025 років. Встановлено, що ключовим трендом стало зміщення акцентів від формального виконання рішення до пріоритету фізичної безпеки дитини. Досліджено нові підходи до тлумачення принципу «найкращих інтересів дитини», де безпековий фактор став домінуючим, нівелюючи такі традиційні критерії, як матеріальне забезпечення чи сталість проживання. Окрему увагу приділено проблемі транскордонного виконання рішень та колізіям, що виникають при застосуванні Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року. Виявлено тенденцію масового застосування іноземними юрисдикціями статті 13(b) Конвенції для відмови у поверненні дітей в Україну через ризики війни, що фактично робить частину рішень українських судів невиконуваними.

Значну увагу приділено процесуальним новелам, зокрема розширенню пілотного проекту Міністерства юстиції щодо обов'язкового залучення психологів до виконавчих дій. Обґрунтовано тезу, що участь психолога є необхідним запобіжником проти психологічної травматизації дитини, однак на практиці цей механізм часто використовується боржниками для затягування процедури виконання. Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини (справи M.R. and D.R. v. Ukraine, Ignaccolo-Zenide v. Romania) у контексті позитивних обов'язків держави забезпечити возз'єднання сім'ї навіть у складних політичних умовах.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні необхідності запровадження інституту «відкладеного виконання» (deferred enforcement) для рішень даної категорії на період активних бойових дій, а також у пропозиції законодавчих змін щодо посилення відповідальності за маніпулятивний вплив на дитину під час виконавчого провадження. Зроблено висновок про те, що в умовах війни механізм державного примусу у сімейних справах демонструє низьку ефективність, що вимагає переорієнтації на медіаційні процедури та застосування м'яких засобів впливу.

Ключові слова: визначення місця проживання дитини, виконавче провадження, воєнний стан, інтереси дитини, Верховний Суд, Гаазька конвенція 1980 року, Європейський суд з прав людини, психологічне супроводження, безпека дитини, спори щодо дітей.

Kotovych Igor Oleksandrovych PhD / Candidate of Law Sciences, Associate Professor of State tax university, Educational and Research Institute of Law, Irpin, <https://orcid.org/0000-0003-0325-7218>

PROBLEMS OF ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS REGARDING THE DETERMINATION OF THE CHILD'S PLACE OF RESIDENCE UNDER MARTIAL LAW: NATIONAL AND INTERNATIONAL DIMENSIONS

Abstract. The article provides a comprehensive scientific and practical analysis of the problems of forced enforcement of court decisions in non-property family disputes, particularly regarding the determination of a child's place of residence, under the legal regime of martial law in Ukraine (as of December 2025). The relevance of the topic is conditioned by unprecedented challenges facing the national justice system due to the armed aggression of the Russian Federation: mass forced migration, temporary occupation of territories, destruction of infrastructure, and constant threats to the lives of enforcement proceedings participants.

The methodological basis of the study consists of general scientific and special legal methods, including comparative legal, formal-dogmatic, and systemic-structural

analysis. The study details the transformation of the Supreme Court's judicial practice during 2022–2025, establishing that the key trend has been a shift from formal decision execution to the priority of the child's physical safety. New approaches to interpreting the "best interests of the child" principle are explored, where the security factor has become dominant. Special attention is paid to cross-border enforcement and conflicts arising from the application of the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction.

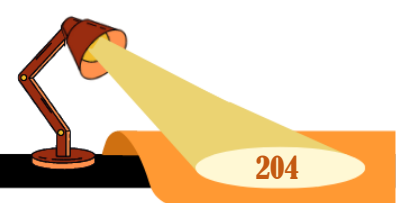
Significant attention is given to procedural innovations, particularly the expansion of the Ministry of Justice's pilot project regarding the mandatory involvement of psychologists in enforcement actions. The scientific novelty lies in justifying the need to introduce a "deferred enforcement" institute for decisions of this category during active hostilities. It is concluded that under wartime conditions, the state coercion mechanism in family cases demonstrates low efficiency, requiring a reorientation towards mediation procedures.

Keywords: determination of the child's place of residence, enforcement proceedings, martial law, best interests of the child, Supreme Court, 1980 Hague Convention, European Court of Human Rights, psychological support, child safety, guardianship authorities.

Постановка проблеми. Ефективність судової системи будь-якої правової держави оцінюється не стільки якістю законодавства чи кількістю ухвалених рішень, скільки реальністю їх виконання. Відповідно до статті 129-1 Конституції України, судові рішення є обов'язковим до виконання. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй усталеній практиці розглядає виконання рішення як невід'ємну частину «права на суд» в розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Проте виконання судових рішень немайнового характеру, пов'язаних із вихованням дітей (визначення місця проживання, відібрання дитини, встановлення графіку спілкування), завжди було «ахіллесовою п'ятою» українського виконавчого провадження. Специфіка об'єкта виконання, яким фактично є дії щодо дитини – особи з власною волею та вразливою психікою – унеможлиблює застосування стандартних інструментів примусу.

З початком повномасштабної війни у 2022 році та продовженням воєнного стану у 2025 році ситуація набула критичного характеру. Виконавці зіткнулися з дилемою: як виконати рішення суду про передачу дитини батькові/матері, якщо це вимагає переміщення дитини через лінію фронту, повернення з безпечної країни ЄС до регіону з ракетними загрозами або ж вчинення дій на деокупованій, але замінованій території? Наявна нормативна база, розроблена для мирного часу, виявилася неготовою до регулювання цих екстремальних правовідносин, що зумовлює нагальну потребу в науковому осмисленні та пошуку нових механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні аспекти виконавчого провадження та захисту прав дітей досліджували такі відомі вчені, як С. Фурса, Ю. Червоний, Ц. Ромовська, І. Жилінкова, В. Комаров. Їхні праці заклали доктринальну основу розуміння категорії «інтереси дитини». Проблематику виконання рішень в умовах особливого періоду та воєнного стану висвітлювали у своїх розвідках сучасні дослідники: О. Губанова, П. Нога, Н. Лугіна, О. Бобак, О. Ступак (суддя Верховного Суду).

Однак більшість наукових робіт або стосуються загальних питань цивільного процесу, або були написані на початку війни (2022–2023 рр.). Станом на кінець 2025 року накопичився значний масив нової судової практики Великої Палати та Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, який вимагає системного узагальнення, особливо в частині міжнародно-правового співробітництва та психологічних аспектів виконання, що й становить мету цієї статті.

Мета статті - дослідження трансформації інституту виконання судових рішень у справах про визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану, виявленні колізій між принципом обов'язковості судового рішення та пріоритетом фізичної безпеки дитини, а також у розробці пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з урахуванням європейських стандартів та практики ЄСПЛ.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовий механізм примусового виконання: теорія та реалії війни.

Процедура виконання рішень про відібрання дитини та визначення місця її проживання регламентована статтями 63, 64 та 64-1 Закону України «Про виконавче провадження» [1]. Законодавець передбачив спеціальний порядок, який включає обов'язкову участь представників органів опіки та піклування.

Ключова особливість полягає в тому, що державний виконавець не має права застосовувати до дитини заходи фізичного впливу. Його інструментарій обмежений впливом на боржника (того з батьків, хто утримує дитину). Цей вплив реалізується через:

- накладення штрафів (за перше порушення, за повторне);
- направлення подання до правоохоронних органів про притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 382 КК України;
- тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України (що в умовах закритого кордону для чоловіків втратило актуальність для певної категорії боржників, але залишається дієвим для жінок).

В умовах воєнного стану цей механізм демонструє свою неефективність. Штрафи, розмір яких є незначним порівняно з мотивацією батьків утримати дитину, не спонукають до виконання. Кримінальні провадження за ст. 382 КК України часто закриваються через відсутність прямого умислу, оскільки боржники посилаються на «крайню необхідність» – захист життя дитини від загроз війни.

Більше того, зміни до законодавства 2022–2024 років заборонили відкриття виконавчих проваджень та вчинення виконавчих дій на тимчасово окупованих територіях або в районах проведення активних бойових дій. Це створило правовий вакуум: рішення суду є, воно набрало законної сили, але держава офіційно відмовляється його виконувати до зміни військово-політичної обстановки.

Еволюція судової практики Верховного Суду: доктрина «безпека понад усе»

Аналіз практики Касаційного цивільного суду (КЦС) у складі Верховного Суду за 2023–2025 роки дозволяє виділити чітку тенденцію до зміни пріоритетів. Якщо раніше суди оцінювали передусім житлові умови, дохід та графік роботи батьків, то нині абсолютним критерієм стала безпека локації проживання.

У знаковій постанові від 09.02.2023 року (справа про повернення дитини з-за кордону, № 753/572/20) Верховний Суд зазначив, що в Україні, незважаючи на різний рівень небезпеки в регіонах, не існує абсолютно безпечного місця через загрозу ракетних ударів. Відтак, задоволення позову про повернення дитини в Україну (навіть до регіону, де не ведуться активні бойові дії) може суперечити її найкращим інтересам, якщо дитина вже адаптувалася в безпечній країні ЄС [2].

Важливою також стала постанова Верховного Суду від 11.12.2023 в справі № 607/20787/19 де суд вказав, що факт проживання дитини за кордоном (незалежно від того чи вивезена дитина за кордон до звернення до суду з позовом про визначення місця її проживання чи після) не впливає на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання. Повернення дитини в Україну не є передумовою для вирішення спору між батьками про визначення місця проживання такої дитини. Проживання дитини за кордоном не є самостійною підставою для відмови у позові про визначення місця проживання такої дитини разом з одним з батьків в Україні [3].

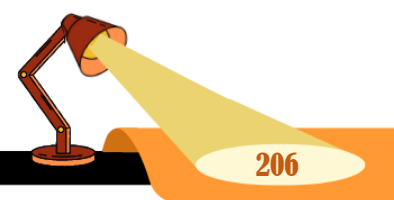
Практика Верховного Суду свідчить, що сам факт війни не є перешкодою для визначення місця проживання дитини з одним із батьків в Україні, якщо це відповідає інтересам дитини.

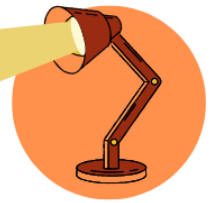
Такий підхід, хоч і є гуманним по відношенню до дитини, створює проблему правової визначеності. Батько, який виграв суд і отримав рішення про визначення місця проживання дитини з ним, фактично не може його реалізувати, якщо мати вивезла дитину за кордон.

Міжнародний аспект: пастка статті 13(b) Гаазької конвенції

Величезний пласт проблем пов'язаний із транскордонним виконанням рішень. Коли один з батьків вивозить дитину за кордон без згоди іншого, застосовується Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року [4].

Основна мета Конвенції – негайне повернення дитини до держави постійного проживання. Однак стаття 13(b) Конвенції передбачає виняток: у поверненні може бути відмовлено, якщо існує серйозний ризик того, що повернення

поставить дитину під загрозу фізичної або психологічної шкоди або іншим чином створить для неї нетерпиму обстановку.

Для прикладу суд в Німеччині, із посиланням на ст. 13(b) Конвенції, відхилив заяву батька про повернення дитини до України, вказавши, що повернення до зони бойових дій наражатиме сина на особливі небезпеки та становитиме серйозний ризик фізичної чи психологічної шкоди [5].

Схоже за змістом рішення ухвалив Окружний суд Штутгарта. У цій справі суд констатував, що дитина була вивезена з України незаконно проте її повернення буде надто небезпечним для неї [6].

Практика 2023–2025 років свідчить, що суди іноземних держав (зокрема Німеччини, Польщі, Чехії) масово застосовують виняток ст. 13(b) Конвенції щодо українських дітей. Іноземні судді, не вдаючись у деталі географії бойових дій, часто трактують повернення в Україну *in toto* як небезпечне.

Це створює юридичний конфлікт:

- український суд виносить рішення про визначення місця проживання дитини з батьком в Україні.

- батько звертається до іноземного суду про повернення дитини для виконання українського рішення.

- іноземний суд відмовляє, посилаючись на війну (ст. 13(b)).

Результат – рішення національного суду стає неможливим для виконання через позицію іноземної юрисдикції, яка базується на безпекових міркуваннях.

В цьому контексті на увагу заслуговує рішення Верховного суду Ірландії згідно якого дитина вивезена матір'ю з України у 2022 мала бути повернута до України до батька з яким вона постійно проживала до повномасштабного вторгнення РФ. Судом було зазначено, що для дитини існував «ризик серйозної шкоди» через триваючий конфлікт з російською федерацією, докази, надані суду, не свідчать про те, що існує «серйозний ризик шкоди», якщо її повернуть до рідного міста в Україні [7].

Психологічні аспекти та протидія маніпуляціям

Виконання рішення суду про передачу дитини – це завжди стрес. В умовах війни рівень тривожності дітей підвищений, що робить їх надзвичайно вразливими до маніпуляцій з боку дорослих.

Типовою є ситуація, коли боржник (мати/батько), з яким проживає дитина, свідомо налаштовує її проти іншого з батьків, формуючи образ «ворога». Коли приходить виконавець, дитина влаштовує істеріку, відмовляється йти, погрожує втечею або самогубством.

У 2023 році Міністерство юстиції України запровадило пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб для оцінки стану дитини [8].

Згідно порядку затвердженого на реалізацію цього проєкту слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд можуть здійснити залучення психолога через

центр з надання безоплатної правничої допомоги на підставі запиту про залучення психолога.

За дев'ять роботи цього проєкту було зроблено понад три тисячі запитів про залучення психологів у таких справах [9].

Якщо такий проєкт покаже свою ефективність його дію слід також і розповсюдити на виконавчі дії у справах про визначення місця проживання дитини.

Роль психолога полягає не просто у присутності, а в активній медіації:

- підготовка дитини до зустрічі з іншим з батьків;
- діагностика справжнього ставлення дитини (чи є позиція дитини власною чи нав'язаною);
- надання висновку виконавцю щодо можливості продовження виконавчих дій.

Міжнародний досвід: механізми виконання рішень про місце проживання дитини в країнах ЄС

Порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу дозволяє виокремити декілька ключових моделей примусового виконання рішень у сімейних справах, які суттєво відрізняються від українського підходу жорсткістю санкцій до боржника та мінімізацією фізичного впливу на дитину.

З 1 серпня 2022 року у країнах ЄС діє Регламент Ради (ЄС) 2019/1111 (так званий «Брюссель II ter» або Recast), який замінив попередній регламент «Брюссель II bis». Революційною новелою цього документа стало скасування процедури екзекватури (exequatur) для рішень у сімейних справах. Це означає, що рішення суду, наприклад, Франції про визначення місця проживання дитини, автоматично визнається та підлягає виконанню в Німеччині без додаткових судових процедур визнання [10].

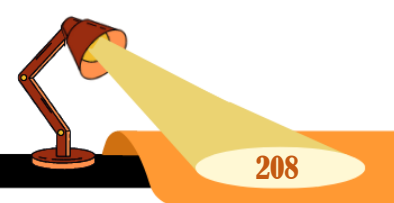
Ключовий принцип ЄС: виконання рішення не повинно тривати більше 6 тижнів, а підставою для відмови у виконанні може бути лише явна суперечність публічному порядку або порушення права дитини бути заслуханою.

У більшості країн Західної Європи (Франція, Бельгія, Нідерланди) основним інструментом впливу є не штраф на користь держави (як в Україні), а астрент – пеня, яка сплачується на користь стягувача за кожен день (або годину) невиконання рішення.

Законодавство Німеччини (ZPO - Цивільний процесуальний кодекс) передбачає жорстку градацію заходів примусу:

Zwangsgeld (Примусовий штраф): Суд встановлює штраф (до 25 000 євро), який стягується у разі невиконання обов'язку передати дитину.

Zwangshaft (Примусовий арешт): Якщо штраф не сплачено або він не діє, до боржника (батька/матері) може бути застосовано адміністративний арешт (тюремне ув'язнення) строком до 6 місяців. Логіка німецького законодавця така: краще ізолювати батька-маніпулятора, ніж застосовувати фізичну силу до дитини.

Важливу роль відіграє Jugendamt (Відомство у справах молоді), яке має надзвичайно широкі повноваження, аж до тимчасового вилучення дитини з родини, якщо конфлікт батьків загрожує її розвитку.

У Швеції та Фінляндії акцент зроблено на попередженні конфлікту. Перед початком примусового виконання сторони зобов'язані пройти процедуру медіації. Якщо медіація не дає результату, суд може призначити «довірену особу» (support person), яка супроводжує дитину і допомагає їй психологічно підготуватися до переїзду. Фізичний примус до дитини допускається лише у виняткових випадках, коли є пряма загроза її життю, і здійснюється виключно спеціалізованими підрозділами поліції у цивільному одязі.

Висновки та пропозиції

Аналіз проблем виконання судових рішень щодо визначення місця проживання дитини в умовах воєнного стану дозволяє зробити наступні висновки:

- Традиційні методи примусового виконання (штрафи, візити виконавців) втратили ефективність. Репресивний апарат держави не здатен вирішити сімейний конфлікт, обтяжений фактором війни та розділенням кордонами.

- Судова практика еволюціонувала до визнання пріоритету безпеки над формальним виконанням судового рішення. Це призвело до фактичного мораторію на повернення дітей в Україну з-за кордону примусовим шляхом.

- Психологічний стан дитини став ключовим процесуальним фактором, який може заблокувати виконання рішення.

Аналіз європейської практики демонструє, що ефективність виконання рішень досягається не через фізичне «відібрання» дитини, а через створення нестерпних майнових та правових умов для того з батьків, хто утримує дитину незаконно. Імплементация інституту астренту та реальної (а не декларативної) кримінальної відповідальності могла б стати дієвим кроком для реформування української системи виконання судових рішень в умовах воєнного стану.

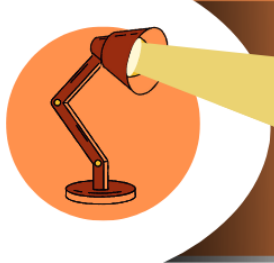
Пропозиції щодо вдосконалення законодавства:

Запровадження інституту «відкладеного виконання» (Deferred Enforcement). Доцільно внести зміни до ЦПК України, надавши суду право при ухваленні рішення визначати місце проживання дитини з одним із батьків, але відстрочувати фактичну передачу дитини до моменту припинення воєнного стану або стабілізації безпекової ситуації в конкретному регіоні. Це дозволить зафіксувати юридичний статус, не наражаючи дитину на небезпеку.

Законодавче закріплення сімейної медіації на стадії виконання. Необхідно перетворити медіацію з добровільної опції на обов'язковий етап перед застосуванням примусових заходів. Державний виконавець повинен мати повноваження скеровувати сторони до медіатора.

Уніфікація практики застосування Гаазької конвенції. Міністерству юстиції та МЗС України необхідно розробити деталізовану «карту безпеки» регіонів

України та надати офіційні роз'яснення для іноземних судів, щоб уникнути автоматичних відмов у поверненні дітей у відносно безпечні західні та центральні регіони України.

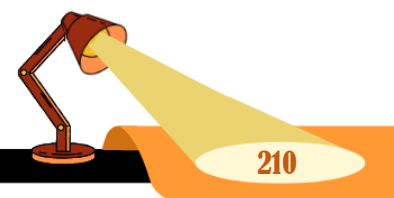
Внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та Інструкції з організації примусового виконання рішень щодо запровадження обов'язкової участі дитячих психологів у справах про визначення місця проживання дитини.

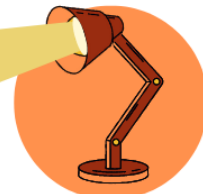
Література:

1. Закон України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
2. Постанова Верховного Суду від 09.02.2023 у справі № 753/572/20 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/108893173>.
3. Постанова Верховного Суду від 11.12.2023 в справі № 607/20787/19 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/116606725>.
4. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_188
5. Abstract of the Federal Constitutional Court's Order of 23 April 2024, 1 BvR 1595/23. URL: www.bundesverfassungsgericht.de.
6. Von Mutter ent-führtes Kind muss nicht in Ukraine zurück. 18.10.2022. Retrieved from: www.lto.de
7. High Court rules Ukrainian girl should return to her native country. Retrieved from: <https://www.rte.ie>
8. Наказ Міністерства юстиції України «Про запровадження та реалізацію пілотного проекту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text>
9. Результати реалізації пілотного проекту. 26.07.2024. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://legalaid.gov.ua/novynu/ponad-3-tysyachi-zapytiv-pro-zaluchennya-psyhologiv-dokryminalnyh-provadzhen-za-uchastyu-ditej-rezultaty-realizaciyi-pilotnogo-proyektu-za-9-misyaciv/>
10. Council Regulation (EU) 2019/1111 of 25 June 2019 on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1111/oj>

References:

1. Zakon Ukrayiny «Pro vykhovavche provadzhennya» [Law of Ukraine «On Enforcement Proceedings»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> [in Ukrainian].
2. Verhovnyy Sud [Supreme Court of Ukraine]. (2023, February 9). Postanova u spravi № 753/572/20 [Resolution in case № 753/572/20]. Retrieved from <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/108893173> [in Ukrainian].
3. Verhovnyy Sud [Supreme Court of Ukraine]. (2023, December 11). Postanova u spravi № 607/20787/19 [Resolution in case № 607/20787/19]. Retrieved from <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/116606725> [in Ukrainian].

4. Konventsiya pro tsyvilno-pravovi aspekty mizhnarodnogo vykradennya ditey [Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/go/995_188 [in Ukrainian].

5. Bundesverfassungsgericht [Federal Constitutional Court of Germany]. (2024, April 23). Abstract of order 1 BvR 1595/23 [Abstract of court order]. Retrieved from <https://www.bundesverfassungsgericht.de> [in German].

6. Von Mutter entführtes Kind muss nicht in Ukraine zurück [Child abducted by mother must not return to Ukraine]. (2022, October 18). Retrieved from <https://www.lto.de> [in German].

7. High Court rules Ukrainian girl should return to her native country. (n.d.). Retrieved from <https://www.rte.ie> [in English].

8. Ministerstvo yustytseyi Ukrayiny [Ministry of Justice of Ukraine]. (2023). Nakaz «Pro zaprovadzhennya ta realizatsiyu pilotnogo proyektu shchodo zaluchennya psykhologiv do kryminalnykh provadzen za uchastyu malolitnikh, nepovnolitnikh osib cherez rehionalni/mizhrehionalni tsentry z nadannya bezkoshtovnoyi pravnycho yidpomohy» [Order «On implementation of a pilot project on involving psychologists in criminal proceedings involving minors through regional/interregional centers for free legal aid»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> [in Ukrainian].

9. Rezultaty realizatsiyi pilotnogo proyektu [Results of pilot project implementation]. (2024, July 26). legalaid.gov.ua. Retrieved from <https://legalaid.gov.ua/novyny/ponad-3-tysyachi-zapytiv-pro-zaluchennya-psykhologiv-do-kryminalnyh-provadzen-za-uchastyu-ditej-rezultaty-realizacziyi-pilotnogo-proyektu-za-9-misyacziv/> [in Ukrainian].

10. Council Regulation (EU) 2019/1111 of 25 June 2019 on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/1111/oj> [in English].

